

Received: 11 May 2021, Revised: 3 Jun 2021

Accepted: 16 Jul 2021

นิพนธ์ต้นฉบับ

การประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาล ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี

เกษศิริรินทร์ วิเชียรเจริญ^{1,*} อารยา ประเสริฐชัย² ชีระวุธ ธรรมกุล³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินบริบทโครงการ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และ ผลผลิตของการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาล ในสังกัดสำนักงาน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบริบทโครงการ ปัจจัย นำเข้า กระบวนการกับผลผลิตของการดำเนินงาน ประชากร คือ คณะกรรมการหลักในการขับเคลื่อน การดำเนินงานตามนโยบายของโรงพยาบาลในจังหวัดเพชรบุรี 8 แห่ง จำนวน 113 คน โดยศึกษาทุก หน่วยประชากร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ตามแบบจำลอง CIPP โดยประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ บริบทโครงการ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลผลิต มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92 ผล การศึกษาพบว่า 1) ภาพรวมบริบทโครงการ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลผลิตของ การดำเนินงานตามนโยบายอยู่ในระดับมาก 2) ปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการ มีความสัมพันธ์ กับผลผลิตของการดำเนินงานตามนโยบายในระดับสูง ยกเว้นปัจจัยด้านบริบทมีความสัมพันธ์กับ ผลผลิตในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะ ผู้บริหารควรให้การสนับสนุน ติดตามเยี่ยมนิเทศ ผลักดันให้ โรงเรียนแพทย์ทุกแห่งสร้างความตระหนักในการสั่งใช้ยา มีการรณรงค์ RDU ผ่านสื่อโฆษณา และ ขยายผลการส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผลในชุมชน (RDU Community) ควรมีการเชื่อมโยงกับ เครือข่ายอื่น ๆ ทั้งหน่วยงานในและนอกสังกัดรวมถึงภาคเอกชน เช่น ร้านชำ ร้านยา คลินิก และภาค ประชาชน

คำสำคัญ การใช้อย่างสมเหตุผล การประเมินการดำเนินงาน นโยบายการสั่งใช้ยา

¹ นักศึกษาหลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกบริหารสาธารณสุข สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

* Corresponding author: pukaked@hotmail.com

*Original Article***Performance Evaluation base on Drug Use Policies of Hospitals
under the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Public Health in
Phetchaburi Province****Ketsirin Wicheanchaoen^{1,*}, Araya Prasertchai², Theerawut Thammakun³****Abstract**

This research aims to 1) evaluate context, inputs, processes and products of the rational drug use policies of hospitals under the Office of the Permanent Secretary, Ministry of Public Health in Phetchaburi Province, 2) Analyze the relationship between project context, input, process and product. Population is the main committee to drive the implementation in Phetchaburi, all 8 hospitals, total population is 113 people. Conducted research by using questionnaires based on the CIPP model, evaluating in four main themes: context, input, process and product. The questionnaire's accuracy was 0.92. The results showed that 1) context, input, process and the productivity of the policy implementation was at a high level. 2) Inputs and processes was a high level of relationship with the products, except that context had a moderate. Recommendations: Management should provide support, supervisory visits by provincial administrators. Pushing medical schools to raise awareness of prescribing. RDU campaigns through advertising media. Expand the results of promoting RDU Community should be linked with other networks. Both internal and external agencies, including the private sector, such as grocery stores, pharmacies, clinics, and the public sector.

Keywords: Rational drug use, evaluation, drug use policy¹ M.P.H. (Health Administration) School of Health Science, Sukhothai Thammathirat Open University² Associate Professor, (Research and Publish health) School of Health Science, Sukhothai Thammathirat Open University³ Assistant Professor, (Publish Health) School of Health Science, Sukhothai Thammathirat Open University

* Corresponding author: pukaked@hotmail.com

บทนำ

องค์การอนามัยโลกได้นิยาม “การใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Rational Drug Use: RDU)” ว่าเป็น “การใช้ยาที่ผู้ป่วยได้รับยาที่เหมาะสมกับปัญหาสุขภาพ โดยใช้ยาในขนาดที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละรายด้วยระยะเวลาการรักษาที่เหมาะสม และมีค่าใช้จ่ายต่อชุมชนและผู้ป่วยน้อยที่สุด” ทั่วโลกมีการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลมากกว่าร้อยละ 50 ของการใช้ยา ส่งผลให้ผู้ป่วยเสี่ยงต่อผลข้างเคียงและอันตรายจากยา รวมถึงเกิดการสิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจ¹ ประเทศไทยมีปัญหาค่าใช้จ่ายด้านยาสูง ในปี 2561 ค่าใช้จ่ายด้านยาของประเทศไทยมูลค่ารวม 181,553 ล้านบาท มูลค่าการใช้ยาในภาพรวมสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในอัตราเดียวกับค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ² ซึ่งการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายด้านยานี้เป็นผลจากการที่ประชาชนเข้าถึงยาเพิ่มขึ้นและการใช้ยามากเกินความจำเป็น และพบการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับสถานพยาบาลจนถึงชุมชน³

กระทรวงสาธารณสุขประกาศนโยบายให้ทุกโรงพยาบาลทุกแห่งส่งเสริม “การใช้ยาอย่างสมเหตุผล” มีการกำหนดเป็นแผนพัฒนาระบบบริการสุขภาพ สาขาที่ 15 โดยระดับการพัฒนาสู่การเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (RDU Hospital) ได้แบ่งเป้าหมายการดำเนินงานพัฒนาสู่การเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จำนวน 3 ชั้น ซึ่งกำหนดลำดับขั้นของผลสัมฤทธิ์ในระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่พ.ศ. 2560 – 2564 การพัฒนาโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (RDU Hospital) จำนวน 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 การพัฒนาระบบพื้นฐานการดำเนินงาน ชั้นที่ 2 ระดับประสบความสำเร็จ มุ่งเน้นการลดการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่จำเป็น ชั้นที่ 3 ระดับโดดเด่น ดูแลการใช้ยาในผู้ป่วยกลุ่มเสี่ยง ได้แก่ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคไต และสตรีตั้งครรภ์ ประกอบด้วยเกณฑ์การประเมินโรงพยาบาล 18 ตัวชี้วัด และเกณฑ์

การประเมิน รพ.สต./หน่วยบริการปฐมภูมิ 2 ตัวชี้วัด รวมเป็นจำนวน 20 ตัวชี้วัด (กรณีเป็น รพ. ระดับ A, S, M1 จะเพิ่มการประเมินเรื่องการดื้อยาต้านจุลชีพ (Antimicrobial Resistance : AMR) 1 ตัวชี้วัด)⁴

การส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาลในเขตสุขภาพที่ 5 และจังหวัดเพชรบุรีเริ่มดำเนินการตั้งแต่พ.ศ. 2560 เป็นต้นมา ซึ่งผลการดำเนินงานของโรงพยาบาลต่าง ๆ ยังคงไม่ผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัดที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด เป็น RDU Hospital ในชั้นที่ 3 ได้อย่างครบถ้วน โรงพยาบาลในเขตสุขภาพ 5 จำนวน 67 แห่ง ผ่านเกณฑ์เพียงร้อยละ 32.84 (22 แห่ง) อีกทั้งยังไม่ได้มีการประเมินโครงการอย่างเป็นระบบ และไม่มีข้อมูลว่าโครงการมีประสิทธิภาพและมีข้อดีและข้อเสียควรที่จะปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรีโดยใช้รูปแบบชิปปี้ (CIPP Model) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการประเมิน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการและด้านผลผลิต เนื่องจากการประเมินที่ครอบคลุมตั้งแต่เริ่มโครงการจนสิ้นสุดโครงการและเป็นรูปแบบแต่ที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย โดยรูปแบบชิปปี้สามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการโครงการหรือองค์กร เป็นการประเมินที่เป็นระบบง่ายต่อการเข้าใจและการนำไปปฏิบัติ และได้สารสนเทศที่ครอบคลุม^{5,6} เพื่อมุ่งหวังที่จะนำผลที่ได้จากการประเมินไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงการดำเนินงาน อีกทั้งจะทำให้การประเมินผลโครงการในครั้งนี้ได้ข้อมูลเพื่อนำไปพัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินบริบทโครงการ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลผลิตของการดำเนินงานตามนโยบายการใช้ยาอย่างสม

เหตุผลของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงาน
ปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี

2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
บริบทโครงการ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ
ดำเนินงานกับผลผลิตของการดำเนินงานตาม
นโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาล
ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
จังหวัดเพชรบุรี

3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และ
ข้อเสนอแนะ ในการดำเนินงานตามนโยบายการ
ใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาลในสังกัด
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัด
เพชรบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นเป็นการวิจัยเชิง
ปริมาณ ในรูปแบบการศึกษาเชิงพรรณนา
(Descriptive Study) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจาก
แบบสอบถาม เพื่อประเมินผลการดำเนินการตาม
นโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาล
ในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
จังหวัดเพชรบุรี ตามรูปแบบ CIPP Model

กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ เป็น
คณะกรรมการเภสัชกรรมบำบัดระดับโรงพยาบาล
หรือคณะกรรมการตามชื่อเรียกอื่น ๆ ที่เป็น
คณะกรรมการหลักในการขับเคลื่อนการ
ดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล
ของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี ทั้ง 8 แห่ง ซึ่งเป็น
วิชาชีพแพทย์ พยาบาล เภสัชกร จำนวน 113 คน
โดยศึกษาทุกหน่วยประชากร (Total
Population)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง โดย
ทำการศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานแนวคิดทฤษฎีและ
การทบทวนวรรณกรรม ผ่านการตรวจสอบความ

ตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดย
ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และทดสอบความเที่ยงหรือ
ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) มีค่า
สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's
alpha Coefficient) เท่ากับ 0.916

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อประเมินผล
การดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสม
เหตุผลของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงาน
ปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้
แบบสอบถามดำเนินการตั้งแต่ 1 มิถุนายน ถึง 31
ธันวาคม 2563 นำแบบสอบถามไปประมวลผล ลง
รหัสข้อมูลแบบสอบถามในเครื่องคอมพิวเตอร์
จากนั้นทำการวิเคราะห์ผลจากข้อมูลใน
แบบสอบถามด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย
ในการประมวลผลค่าทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติ

1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ
แบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา
วิชาชีพ และสถานที่ปฏิบัติงานของผู้ให้ข้อมูลด้วย
สถิติการแจกแจงความถี่ (Frequency) และร้อยละ
(Percentages)

2) วิเคราะห์การดำเนินงานตามนโยบาย
การใช้อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาลในสังกัด
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัด
เพชรบุรี ตามรูปแบบการประเมินแบบ CIPP
Model โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive
statistics) ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency)
ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วน
เบี่ยงเบนมาตรฐาน

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการ
ประเมินแบบ CIPP Model กับผลการดำเนินงาน
ตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลของ
โรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้สถิติ
สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson

Product- Moment Correlation Coefficient)
กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จริยธรรมการวิจัย

ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการ
จริยธรรมการวิจัยของสำนักงานสาธารณสุข
จังหวัดเพชรบุรี เลขจริยธรรมที่ PBEC No.
003/2563 ลงวันที่ 29 พฤษภาคม 2563

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลพบว่า
ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ
81.3 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 51-60 ปีร้อยละ
35.5 การศึกษาระดับปริญญาตรีร้อยละ 74.8
ผู้ปฏิบัติงานทั่วไปร้อยละ 44.9 ทุกคนเป็น
คณะกรรมการเภสัชบำบัด (PTC) หรือ
คณะกรรมการจัดการระบบยา (MMS) ที่มีหน้าที่

เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามนโยบายการใช้จ่าย
อย่างสมเหตุผลของโรงพยาบาลร้อยละ 100 เป็น
พยาบาลร้อยละ 38.3 ระยะเวลาการทำงานใน
สถานที่ทำงานปัจจุบันน้อยกว่า 10 ปีร้อยละ 35.4

2. การวิเคราะห์ผลการประเมินตาม รูปแบบ CIPP Model

ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการดำเนินงาน
ตามนโยบายการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลของ
โรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง
สาธารณสุข จังหวัดเพชรบุรี ในภาพรวมอยู่ใน
ระดับมาก ($\bar{X} = 3.81, SD = 0.501$) เมื่อจำแนก
เป็นรายด้าน พบว่า ด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ยสูงสุด
อันดับแรก ($\bar{X} = 3.94, SD = 0.555$) รองลงมาคือ
ด้านกระบวนการ ($\bar{X} = 3.93, SD = 0.595$)
ตามมาด้วย ด้านบริบท ($\bar{X} = 3.82, SD = 0.569$)
และสุดท้าย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ($\bar{X} = 3.57, SD = 0.581$) ตามลำดับ รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานตาม
นโยบายการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผลตามรูปแบบการประเมิน CIPP Model โดยรวม

รูปการประเมิน CIPP Model	$\bar{X}$	SD	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านบริบท	3.82	0.569	มาก
2. ด้านปัจจัยนำเข้า	3.57	0.581	มาก
3. ด้านกระบวนการ	3.93	0.595	มาก
4. ด้านผลผลิต	3.94	0.555	มาก
รวม	3.81	0.501	มาก

2.1 ด้านบริบทโครงการ (Context)
พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ

3.82 เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบรายละเอียดดัง
ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผลด้านบริบท

ด้านบริบท	$\bar{x}$	SD	ระดับความคิดเห็น
1. ผู้บริหารให้ความสำคัญ มีการสนับสนุนเชิงนโยบาย	4.17	0.746	มาก
2. นโยบายจากส่วนกลางมีความชัดเจน	4.06	0.642	มาก
3. การกำหนดเป้าหมาย ตัวชี้วัด มีความสอดคล้องกับปัญหาในพื้นที่	3.93	0.717	มาก
4. การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.86	0.706	มาก
5. ประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญและร่วมมือในการดำเนินการ	3.09	0.694	ปานกลาง
รวม	3.82	0.569	มาก

2.2 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) พบว่ามี เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบรายละเอียดดังตารางที่ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.57$) 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล ด้านปัจจัยนำเข้า

ด้านปัจจัยนำเข้า	$\bar{x}$	SD	ระดับความคิดเห็น
1. โรงพยาบาลมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีส่วนทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ	3.79	0.673	มาก
2. บุคลากรมีความเข้าใจ และทราบถึงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติในการดำเนินงาน RDU	3.62	0.748	มาก
3. บุคลากร มีจำนวนเพียงพอต่อการดำเนินงานตามนโยบาย	3.55	0.804	มาก
4. งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน RDU เพียงพอ	3.47	0.816	มาก
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อประชาสัมพันธ์มีเพียงพอต่อการดำเนินงาน	3.42	0.630	มาก
รวม	3.57	0.581	มาก

2.3 ด้านกระบวนการดำเนินงาน ($\bar{x} = 3.93$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบรายละเอียด (Process) พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล ด้านกระบวนการ

ด้านกระบวนการ	$\bar{x}$	SD	ระดับความคิดเห็น
1. โรงพยาบาลมีการสะท้อนข้อมูลการดำเนินงาน RDU ย้อนกลับแก่แพทย์/ผู้สั่งใช้ยา เพื่อการติดตามและแก้ไข ปัญหา	4.07	0.809	มาก
2. คณะกรรมการ PTC มีการดำเนินงานตามนโยบายที่เข้มแข็ง	3.97	0.733	มาก
3. การสร้างความตระหนักรู้ต่อการใช้อย่างสมเหตุผลใน บุคลากรทางการแพทย์เป็นไปอย่างเหมาะสม	3.96	0.726	มาก
4. การคัดเลือก สั่งใช้ยา ที่เหมาะสม ตรงตามหลักจริยธรรม	3.96	0.686	มาก
5. การจัดทำฉลากยามาตรฐาน RDU label มีความครบถ้วน สมบูรณ์	3.95	0.745	มาก
6. การให้คำแนะนำสำหรับการดูแลด้านยาเพื่อความปลอดภัย ในประชากรกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้สูงอายุ สตรีตั้งครรภ์/ให้นม บุตร เด็ก ผู้ป่วยโรคไตและโรคเรื้อรัง สอดคล้องตามมาตรฐาน	3.94	0.678	มาก
7. การประเมิน/กำกับติดตาม มีความเหมาะสม	3.93	0.696	มาก
8. โรงพยาบาลมีการวิเคราะห์และนำผลการประเมินผลมาพัฒนา อย่างต่อเนื่อง	3.93	0.761	มาก
9. การสร้างความตระหนักรู้ต่อการใช้อย่างสมเหตุผลใน ผู้รับบริการเป็นไปอย่างเหมาะสม	3.64	0.717	มาก
รวม	3.93	0.595	มาก

2.4 ด้านผลผลิต (Product) พบว่า มี เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบรายละเอียดดังตารางที่ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.94$) 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล ด้านผลผลิต

ด้านผลผลิต	$\bar{x}$	SD	ระดับความคิดเห็น
1. มีการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่จำเป็นลดลง เกิดการประหยัด มูลค่ายามากขึ้น	4.12	0.655	มาก
2. มีการใช้ยาที่เหมาะสมในประชากรกลุ่มพิเศษ ผู้ป่วยมีความ ปลอดภัยด้านยามากขึ้น	4.11	0.604	มาก
3. โรงพยาบาลมีความสำเร็จในการดำเนินงานสู่การเป็น โรงพยาบาล RDU ตามเป้าหมาย ตัวชี้วัด	4.02	0.739	มาก
4. ประชาชนได้รับความรู้ด้านการใช้ยามากขึ้น	3.76	0.642	มาก

ด้านผลผลิต	$\bar{x}$	SD	ระดับความคิดเห็น
5. มีการขยายผลในการส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผลในชุมชน	3.67	0.833	มาก
รวม	3.94	0.555	มาก

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน

พบว่าปัจจัยด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการ ทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กับผลผลิตของการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล ของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัด

เพชรบุรี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยปัจจัยด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการ มีความสัมพันธ์กับผลผลิตของการดำเนินงานในระดับสูง ส่วนปัจจัยด้านบริบทมีความสัมพันธ์กับผลผลิตของการดำเนินงานในระดับปานกลาง ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการ กับผลผลิตของการดำเนินงานตามนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล

ปัจจัย	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	p-value	การแปลผลความสัมพันธ์	ระดับความสัมพันธ์
ด้านบริบท	0.570	<0.001*	มีความสัมพันธ์	ปานกลาง
ด้านปัจจัยนำเข้า	0.653	<0.001*	มีความสัมพันธ์	สูง
ด้านกระบวนการ	0.736	<0.001*	มีความสัมพันธ์	สูง

* p-value < 0.01

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การประเมินผลการดำเนินงาน ตามรูปแบบการประเมิน CIPP Model สามารถสรุปประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ด้านบริบทโครงการ (Context) พบว่าผู้บริหารให้ความสำคัญ มีการสนับสนุนเชิงนโยบาย และนโยบายโครงการส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผล จากส่วนกลางมีความชัดเจน ซึ่งในจังหวัดเพชรบุรี ผู้บริหารระดับจังหวัดมีการกำหนดให้การดำเนินงานนโยบายการใช้อย่างสมเหตุผล เป็นประเด็นการเยี่ยมนิเทศประจำปี แต่ควรกระตุ้นให้ประชาชนในพื้นที่ให้ความสำคัญ และร่วมมือในการดำเนินการมากขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของสุจิตา กุลถวายพรและคณะ⁷

พบว่า ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานจากความคิดเห็นของบุคลากรทางการแพทย์ต่อโครงการโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผล 3 อันดับแรก คือ ควรมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนจากทีมหน้า/ผู้บริหาร และกำหนดทีมผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน ผลการศึกษาของสมหญิง พุ่มทอง⁸ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการส่งเสริมการใช้อย่างสมเหตุผลให้มีความสำเร็จแบบยั่งยืน คือ การสนับสนุนด้านนโยบาย การผนวกเข้ากับงานประจำ การสนับสนุนของผู้บริหาร ความร่วมมือของบุคลากร ภาควิชาหรือหน่วยงานที่มีส่วนร่วมของชุมชน พฤติกรรมการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชน การติดตามและประเมินผล และผลการศึกษาของ

ปราชญา บุตรหงษ์⁹ เปรียบเทียบการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลระหว่างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทุกแห่ง และโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข พบว่าปัจจัยนโยบายในการดำเนินงานของผู้บริหาร และการติดตามผลการดำเนินงานของผู้บริหารมีผลต่อตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการสั่งจ่ายยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุสมผลในโรงพยาบาลและเครือข่ายหน่วยบริการปฐมภูมิ

2. ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) พบว่าโรงพยาบาลมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีส่วนทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ และบุคลากรมีความเข้าใจ ทราบถึงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติในการดำเนินงาน RDU แต่ควรปรับปรุงในเรื่องของงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงาน RDU รวมถึงวัสดุอุปกรณ์และสื่อประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของจันทร์จรรย์ ดอกบัว และนุศราพร เกษสมบุญ¹⁰ พบว่า กระบวนการนำนโยบายเกณฑ์จริยธรรมว่าด้วยการส่งเสริมการขายยาไปสู่การปฏิบัติในโรงพยาบาลปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ ได้แก่ การประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงาน ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีของโรงพยาบาล ตลอดจนการสื่อสารให้บุคลากรรับทราบอย่างทั่วถึง โรงพยาบาลกำหนดแนวปฏิบัติเป็นลายลักษณ์อักษรและติดตามกำกับความเพียงพอและครบถ้วนของทรัพยากรและเทคโนโลยีโรงพยาบาล ทำให้เกิดความสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติของโรงพยาบาลชุมชนขนาดเล็ก และการศึกษาของปราชญา บุตรหงษ์⁹ เปรียบเทียบการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลระหว่างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชทุกแห่ง และโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุขที่กล่าวไว้ว่า โรงพยาบาลที่ได้รับงบประมาณมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานตัวชี้วัดที่ 2 (ประสิทธิผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ PTC) ในการขึ้นนำเสนอและส่งเสริมเพื่อนำไปสู่การเป็นโรงพยาบาลส่งเสริม

การใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล เมื่อคณะกรรมการ PTC ได้รับทราบงบประมาณที่ใช้ผลักดันนโยบายทำให้สามารถกำหนดแนวทางกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านกระบวนการดำเนินงาน (Process) พบว่า โรงพยาบาลมีระบบการสะท้อนข้อมูลการดำเนินงาน RDU ย้อนกลับแก่แพทย์ผู้สั่งจ่ายยาเพื่อการติดตามและแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นเครื่องมือจำเป็นอย่างหนึ่งในการช่วยให้เกิดการสั่งจ่ายยาอย่างสมเหตุสมผล และคณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัดระดับโรงพยาบาลมีการดำเนินงานตามนโยบายที่เข้มแข็ง เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ทำให้การดำเนินงานตามนโยบายมีประสิทธิภาพ ซึ่งในจังหวัดเพชรบุรี คณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัดระดับจังหวัด มีการประชุมเพื่อวิเคราะห์ผลการดำเนินการร่วมกันและจัดทำแผนปฏิบัติการฯ เพื่อขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุเป้าหมายที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด การสร้างเครือข่ายการดำเนินงานจากคณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัดระดับจังหวัด ผ่านคณะกรรมการบริหารเวชภัณฑ์ จังหวัดเพชรบุรี (พส. เภสัชกรรม) เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานในระดับจังหวัดสู่ระดับโรงพยาบาลดำเนินงานโดยทีมสหวิชาชีพในรูปแบบคณะกรรมการเภสัชกรรมบำบัดระดับโรงพยาบาลตามแผนฯ และติดตามประเมินผลในระดับโรงพยาบาล โดยทั้ง 2 ประเด็นหลักนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญ 6 ดอก P-L-E-A-S-E สู่การเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล

คณะอนุกรรมการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล¹¹ ได้แก่ 1) การสร้างความเข้มแข็งของคณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัด 2) การจัดทำฉลากยา ฉลากยาเสริม และข้อมูลยาสู่ประชาชน 3) การจัดทำหรือจัดหาเครื่องมือจำเป็นที่ช่วยให้เกิดการสั่งจ่ายยาอย่างสมเหตุสมผล 4) การสร้างความตระหนักรู้ของบุคลากรทางการแพทย์และผู้รับบริการต่อการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล 5)

การดูแลด้านยาเพื่อความปลอดภัยของประชากรกลุ่มพิเศษ 6) การส่งเสริมจริยธรรมและจรรยาบรรณทางการแพทย์ในการสั่งจ่ายยาซึ่งในแนวทางการแก้ไขปัญหาคือการรณรงค์โลกจัดทำขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 นั้นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีคณะกรรมการเภสัชกรรมและการบำบัดที่เข้มแข็งในสถานพยาบาลสามารถชี้นำการจัดการด้านยาในองค์กรได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับซึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้วถือว่าเป็นกุญแจสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการใช้ยาอย่างสมเหตุผลและคุ้มค่าขึ้นในสถานพยาบาลและการศึกษาของ Desalegn Birara Mamo¹² ประเมินการใช้ยาอย่างสมเหตุผลตามตัวชี้วัดการใช้ยาหลักขององค์การอนามัยโลกในโรงพยาบาลตติยภูมิแห่งหนึ่งในเอธิโอเปียตะวันออกเฉียงเหนือโดยการศึกษาแบบตัดขวางจากการสุ่มอย่างเป็นระบบในใบสั่งยาผู้ป่วยนอก ที่กล่าวไว้ว่าจำเป็นต้องมีกระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับแนวปฏิบัติ RDU ในด้านต่าง ๆ เพื่อให้มีการใช้ยาปฏิชีวนะที่ลดลง มีการใช้ยาที่ถูกต้องและสมเหตุผลตามเป้าหมายตัวชี้วัดขององค์การอนามัยโลก

4. ด้านผลผลิต (Product) พบว่า ผลผลิตการดำเนินงานตามนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผล มีค่าเฉลี่ยในระดับมาก และมีความถี่มากที่สุดจากการประเมินในรูปแบบ CIPP ทั้ง 4 ด้าน เนื่องมาจากกระทรวงสาธารณสุขได้มีการกำหนดให้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลเป็นนโยบาย มีเป้าหมายตัวชี้วัดในด้านผลลัพธ์ที่ชัดเจน รวมถึงมีการติดตาม ประเมินผล อย่างเป็นประจำและต่อเนื่องจากทั้งระดับจังหวัด ระดับเขต และกระทรวงสาธารณสุข โดยผลผลิตที่เห็นได้ชัดเจนคือการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่จำเป็นลดลง ในกลุ่มโรคติดเชื้อทางเดินหายใจส่วนบน โรคอุจจาระร่วงเฉียบพลัน แผลสดอุบัติเหตุ และสตรีคลอดปกติ ทำให้เกิดการประหยัดมูลค่าด้านยามากขึ้น และมีการใช้ยาที่เหมาะสมในประชากรกลุ่มพิเศษ เช่น ผู้สูงอายุ สตรีตั้งครรภ์/ให้นมบุตร เด็ก ผู้ป่วยโรค

ไตและโรคเรื้อรัง ทำให้ผู้ป่วยมีความปลอดภัยด้านยามากขึ้น ซึ่งโรงพยาบาลแต่ละอำเภอได้มีการวางแผนทางการใช้ยาอย่างสมเหตุผลไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเครือข่ายควบคุมการใช้หรือตัดรายการยาปฏิชีวนะที่ไม่จำเป็นออกจากบัญชียา รวมถึงจัดทำเกณฑ์สั่งจ่ายยาที่มีความเสี่ยงกับผู้สูงอายุ สตรีตั้งครรภ์/ให้นมบุตร เด็ก ผู้ป่วยโรคไตและโรคเรื้อรังให้กับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สอดคล้องกับผลการศึกษาของคชาพล นิมเดช¹³ ศึกษาถึงความสำเร็จของนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในเขตสุขภาพที่ 11 พบว่า คุณค่าการดำเนินการตามนโยบาย RDU ทำให้เกิดการประหยัดมูลค่าด้านยา ความปลอดภัย/ประสิทธิผล การพัฒนาระบบบริการสาธารณสุข การบริหาร ทรัพยากรร่วมกัน เกิดการทำงานเชิงรุก สร้างนวัตกรรม และสร้างความตระหนัก

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ในประเด็นด้านผลลัพธ์ หัวข้อที่ได้คะแนนประเมินน้อยสุดและยังมีส่วนที่ต้องพัฒนา คือ การขยายผลในการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชน (RDU Community) สู่ตำบลเป้าหมายในเครือข่าย ต้องมีการเชื่อมโยงการดำเนินงานกับเครือข่ายอื่นๆ ทั้งหน่วยงานในและนอกสังกัดรวมถึงภาคเอกชน เช่น ร้านชำ ร้านยา คลินิก และการสร้างความเข้าใจกับภาคประชาชน อีกทั้งยังมีปัญหาขาดแคลนในส่วนของงบประมาณอีกด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของ Amanda Le Grand¹⁴ ทบทวนวรรณกรรมงานการวิจัยการแทรกแซงการใช้ยาอย่างสมเหตุผล จำนวน 50 งานวิจัยในประเทศกำลังพัฒนา พบว่ามีการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผลแต่ไม่มีการศึกษาการใช้ยาที่ไม่เหมาะสมในระดับชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อสรุปของกลยุทธ์ในการดำเนินการในเรื่องการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่มีประสิทธิผล ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อผลกระทบของการแทรกแซงการใช้ยา

โดยเฉพาะจากมุมมองของผู้ใช้ยาหรือผู้ป่วย และขัดแย้งกับการศึกษาของชมพูนุท เสียงแจ้ว¹⁵ การสำรวจการใช้ยาปฏิชีวนะและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ผสมสเตรอยด์ในผู้สูงอายุที่เป็นโรคเรื้อรังอาศัยอยู่ในตำบลหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่ายาปฏิชีวนะเหลือใช้และผลิตภัณฑ์สุขภาพผสมสเตรอยด์ในผู้สูงอายุในปริมาณต่ำซึ่งสอดคล้องกับการที่ผู้สูงอายุมีความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสมทำให้มีโอกาสได้รับความปลอดภัยสูงจากการใช้ยาปฏิชีวนะและผลิตภัณฑ์สุขภาพ เป็นผลจากการที่ภาครัฐดำเนินการในการคุ้มครองผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง และชุมชนเองให้ร่วมมือในการส่งเสริมให้เกิดความปลอดภัยด้านยา

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

1. ด้านบริบท ผู้บริหารทุกระดับควรให้ความสำคัญกับนโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลอย่างต่อเนื่อง มีการจัดหน่วยงานในองค์กรให้ดำเนินการตามนโยบายอย่างจริงจัง ส่งเสริมความร่วมมือในหน่วยงานในการแก้ไขปัญหา กำหนดให้มีแผนการดำเนินงาน นิเทศ/ติดตามที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรมีการสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่เห็นถึงความสำคัญของการใช้ยาอย่างสมเหตุผล

2. ด้านปัจจัยนำเข้า เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณจากส่วนกลาง อาจมีการประสานงานเครือข่ายพื้นที่เพื่อนำงบจากแหล่งอื่นๆ มาใช้ เช่น งบประมาณกองทุนระบบหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นหรือพื้นที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมาใช้ในการดำเนินงาน RDU ในชุมชน การจัดทำสื่อความรู้แก่ประชาชน และควรมีการพัฒนาโปรแกรมสารสนเทศของโรงพยาบาล (HIS) เพื่อช่วยในการดำเนินการตามแนวทาง RDU

3. ด้านกระบวนการดำเนินงาน ควรมีการจัดอบรมแพทย์เป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะแพทย์จบใหม่เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญของการสั่งจ่ายยาตามแนวทาง RDU และองค์กรแพทย์ควรมีการ

วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อนำผลมาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

4. ด้านผลผลิต ควรมีการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลนอกสถานบริการสาธารณสุข การเฝ้าระวังการกระจายยาและการใช้ยาในชุมชน การขยายความร่วมมือเครือข่ายผู้บริโภค หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การรณรงค์ RDU ผ่านสื่อโฆษณา การส่งเสริมแพทย์ทางเลือกในการดูแลสุขภาพ การใช้สมุนไพรทดแทนเพื่อลดการใช้ยาที่ไม่จำเป็น ผลักดันให้โรงเรียนแพทย์ทุกแห่งสร้างความตระหนักในการสั่งจ่ายยา เพิ่มมาตรการในการกำกับดูแลกระจายยาในภาคเอกชน ตลอดจนมีหน่วยงานกลางที่มีภารกิจชัดเจนในการทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานและเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านซึ่งได้ให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัย พี่ ๆ น้อง ๆ เพื่อน ๆ เกสัชกร ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการประสานงานรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม รวมถึงสทวิชาชีฟผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่ให้ข้อมูลสำคัญอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. World Health Organization. Promoting rational use of medicines: core components. Who Policy Perspectives on Medicines [Internet]. 2002 [cited 2020 Sep 5];1-6. Available from: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67438>

2. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. ระบบยาของประเทศไทย 2563. กรุงเทพฯ : ธนอรุณการพิมพ์; 2564.
3. สุมาลี ชูช่อ. และ รุ่งทิวา หมื่นจำปา. ผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารเภสัชกรรมไทย 2560;9(2): 464-474.
4. สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. การพัฒนาระบบบริการสุขภาพ (Service Plan) สาขาพัฒนาระบบบริการให้มีการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Service Plan:Rational Drug Use).กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด; 2559.
5. Stufflebeam,D.L.Evaluation Models,Viewpoints on Education and Human Services Evaluation. 2nd ed. New York: Kluwer Academic Publisher; 2000.
6. ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2552.
7. สุจิตา กุลถวายพร, สุนทรี พิทักษ์ธรรม และลักขณา คล้ายแก้ว. ความคิดเห็นของบุคลากรทางการแพทย์ในโรงพยาบาลสงขลาและเครือข่ายหน่วยบริการปฐมภูมิเกี่ยวกับโครงการโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล. วารสารเภสัชกรรมคลินิก 2560;23(1): 62-67.
8. สมหญิง พุ่มทอง, พัทรี ดวงจันทร์, กัญญดา อนุวงศ์, และนิธิตา สุ่มประดิษฐ์. บทเรียนจากการขยายผลสู่ความยั่งยืนของโครงการส่งเสริมการใช้ยาปฏิชีวนะอย่างสมเหตุผล. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2560;11(4): 500-15.
9. ปราชญา บุตรหงษ์ และระพีพรรณ ฉลองสุข. การเปรียบเทียบการใช้ยาอย่างสมเหตุผลระหว่างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชและโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (ภายหลังการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช. วารสารไทยเภสัชนิพนธ์ 2563;15(1): 109-27.
10. จันทร์จรรย์ ดอกบัว และนุศราพร เกษสมบุรณ์. การประเมินกระบวนการนำนโยบายเกณฑ์จริยธรรมว่าด้วยการส่งเสริมการขายยาไปสู่การปฏิบัติในโรงพยาบาลปทุมราชวงศา จังหวัดอำนาจเจริญ. วารสารเภสัชกรรมไทย 2559;8(2): 309-17.
11. คณะอนุกรรมการส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล. คู่มือการดำเนินงานโครงการโรงพยาบาลส่งเสริมการใช้ยาอย่างสมเหตุผล (Rational Drug Use Hospital Manual). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย; 2558.
12. Mamo, D. B., & Alemu, B. K. Rational Drug-Use Evaluation Based on World Health Organization Core Drug-Use Indicators in a Tertiary Referral Hospital, Northeast Ethiopia: A Cross-Sectional Study. Drug, Healthcare and Patient Safety 2020; 2: 15-21. doi: 10.2147/DHPS.S237021
13. คชาพล นิมิตเดช, จินตนา ลีมระนางกูร, และศุภราภรณ์ สามประดิษฐ์. นโยบายการใช้ยาอย่างสมเหตุผลประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว. วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2562;1(2): 1-7.

14. Grand Le, A., Hogerzeil, H. V., Haaijer-Ruskamp, F. M. Intervention research in rational use of drugs: a review. Health Policy and Planning 1999; 14(2): 89–102. doi: 10.1093/heapol/14.2.89
15. ชมพูนุท เสียงแจ้ว, คชาพล นิมเดช, นาฏยา สุวรรณ, พุทธชาติ มากชุมนุม, วิโรจน์ ทองฉิม, และณัฐนันท์ เพชรประดิษฐ์. การสำรวจการใช้ยาปฏิชีวนะและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ผสมสแตียรอยด์ในผู้สูงอายุ. วารสารวิชาการแพทย์ เขต 11 2562;33(1): 231–42.